

Хмельницький національний університет
 Факультет економіки та управління
 Кафедра фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Авраменка Олександра Володимировича
 Прізвище, ім'я, по батькові студента

на здобуття ступеня вищої освіти бакалавра

Доходи банку: суть, різновиди, особливості формування за матеріалами
АТ «КБ «ПриватБанк»
 назва теми

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Фінанси, банківська справа та страхування
 Назва

КРФБС 019007.01.01.00

Виконав: студент V курсу, групи ФБС3-19-1 АВ Олександр АВРАМЕНКО
 підпис ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник: д-р. екон. наук, професор РК Раїса КВАСНИЦЬКА
 підпис ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер: В.В.С. Вихована СВ Тетяна СИДОРЧУК
 посада підпис ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри ФБСС ХХ Ніла ХРУЩ
 д-р. екон. наук, професор підпис ім'я, ПРІЗВИЩЕ

24 06 2024 р.

Хмельницький 2024

Зміст

	С.
Вступ	5
1 Теоретичні основи формування доходів банківських установ	8
1.1 Підходи до визначення, функції та чинники формування доходів банків	8
1.2 Класифікація доходів та їх склад за видами діяльності банку	17
2 Аналітично-методичні засади формування доходів банків за різними видами їх діяльності	26
2.1 Аналітична оцінка доходів банківських установ України на макро- та мікроекономічному рівні за 2021-2023 роки	26
2.2 Дослідження особливостей планування і прогнозування доходів банку в системі їх ефективного формування в сучасних умовах господарювання	37
Висновки	45
Список використаних джерел	49
Додатки	53

Вступ

Актуальність теми. Зростання доходів банку є одним із найважливіших факторів у підтримці фінансової стійкості банківської установи, оскільки саме вони прямо впливають на її прибутковість та слугують джерелом поповнення власного капіталу. Одним із факторів, що здійснюють вагомий вплив на розмір прибутку банку від усіх напрямів діяльності банку, виступає розмір доходів, що банк отримує в процесі здійснення своєї діяльності. Доходи банку виступають базою для розвитку діяльності банківської установи та забезпечують реалізацію таких основних завдань: основна частина доходів банку спрямовується на покриття витрат, які пов'язані з банківською діяльністю, таким чином забезпечуючи самоокупність операцій банку; частина доходів банку становить основу для формування прибутку, за рахунок чого формуються фонди та резерви, необхідні для зниження можливих ризиків та самофінансування розвитку банку в довгостроковій перспективі. Адже, підвищення ефективності діяльності є основною метою, яку ставлять перед собою власники банків, інвестуючи в банківський бізнес, а управління банківськими доходами та витратами є одним з головних завдань фінансового менеджменту банку. Адже ефективний розвиток, зростання та стабільна робота банку можуть бути вирішені лише шляхом удосконалення підходів з формування доходів за різними напрямками банківництва. Таким чином, дослідження сутності банківських доходів, їх різновидів, виявлення факторів, що впливають на їх величину, та пошук шляхів удосконалення процесів їх формування набувають важливого значення в сучасних умовах розвитку банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед науковців, які працюють над теорією та методологією формування доходів комерційних банків, є багато відомих вітчизняних вчених, серед яких: А. Бурковська, Р. Квасницька, І. Конєва, О. Д. Карлюка, Корват, С. Реверчук, К. Семенова, І.

Сисоєнко, Н. Фатюха, Н. Тарасевич та інші. Незважаючи на наявність відповідних досліджень щодо доходів банківських установ, все ж існує потреба у вирішенні актуальних проблем організації ефективних шляхів розширення можливостей отримання банками доходів за різними сучасними напрямками їх діяльності.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад формування доходів банків в Україні та визначення напрямів їх удосконалення. Мета кваліфікаційної роботи досягається шляхом вирішення наступних завдань:

- конкретизувати підходи до визначення, функції та чинники формування доходів банків;
- розглянути класифікацію доходів та їх склад за видами діяльності банку;
- проаналізувати доходи банківських установ України на макро- та мікроекономічному рівні за 2021-2023 роки;
- охарактеризувати діяльності АТ КБ «ПриватБанк» та проаналізувати фінансово-майнове її забезпечення за 2021-2023 роки;
- дослідити особливості планування і прогнозування доходів банку в системі їх ефективного формування в сучасних умовах господарювання.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретико-методичні засади формування банківських доходів в сучасних умовах ведення банківського бізнесу в Україні.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є доходи АТ "КБ «ПриватБанк" та процеси їх формування.

Методами дослідження є: дедуктивний метод - теоретичне осмислення суті та видів доходів банків; аналітичний метод - розбиття процесу формування доходів на окремі складові (наприклад, етапи, операції, види діяльності); метод синтезу - об'єднання елементів у єдине ціле та вивчення їх взаємозв'язків; метод порівняння – при зіставленні фактичних даних за відповідні періоди; методи вибірки, узагальнення, порівняння, групування; методи графічного зображення

даних (при оцінці показників діяльності банку); методи економічного аналізу (при дослідженні факторів впливу на формування доходів та витрат банку, оцінці динаміки та структури доходів).

Інформаційною базою кваліфікаційного дослідження є теоретико-методологічні та науково-практичні праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, законодавчі акти України, нормативні документи та статистичні матеріали Національного банку України, АТ "КБ "ПриватБанк".

1 Теоретичні основи формування доходів банківських установ

1.1 Підходи до визначення, функції та чинники формування доходів банків

Зростання банківських доходів є одним з найважливіших факторів підтримки фінансової стійкості банківських установ, оскільки має безпосередній вплив на прибутковість банків та слугує джерелом поповнення власного капіталу. Однією з найважливіших цілей банку як суб'єкта господарювання є отримання прибутку як джерела дивідендів для акціонерів, формування капіталу та зростання добробуту працівників банку, серед іншого. Доходи банку є основою розвитку діяльності банківських установ і забезпечують виконання таких основних завдань:

"- основна частина доходів банку використовується для покриття витрат, пов'язаних з банківською діяльністю, забезпечуючи таким чином самоокупність банківських операцій;

- частина доходів банку є основою для формування чистого прибутку, який використовується для створення необхідних фондів і резервів для зниження можливих ризиків і самофінансування довгострокового розвитку банку" [25].

Доходи банку як основа формування фінансових результатів є цікавими для широкого кола користувачів, серед яких можна виділити:

1) власників банківських установ, які зацікавлені в оптимальній нормі прибутку на вкладений капітал;

2) менеджмент банківських установ, який зацікавлений у ефективності управлінських рішень, розвитку потенціалу банківської установи; - керівництво банківських установ, яке зацікавлене у рівні ефективності управлінських

рішень, розвитку потенціалу банківської установи, розробці політики діяльності, виходячи з операційної ситуації;

3) держава, оскільки вони є джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів через сплату відповідних податків;

4) акціонери, які зацікавлені в розмірі дивідендів, що залежить від доходів банку та його фінансових результатів;

5) працівники банківських установ, для яких фінансові результати є джерелом матеріального заохочення у вигляді премій;

6) клієнти банківських установ:

- з точки зору вкладників - доходи збільшують резерви, які є надійним показником і гарантією повернення вкладених коштів;

- з точки зору позичальників - доходи потенційно можуть збільшувати власний капітал банку та його активи, що підвищує його спроможність щодо видачі кредитів.

Що ж розуміють під поняттям "доходи банку"? Узагальнено всі інтерпретації суті цього поняття можна умовно поділити на такі підходи (рисунок 1.1):

1) бухгалтерський підхід, який базується на загальноприйнятих правилах бухгалтерського обліку, регламентованих:

- Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО) відповідно до яких дохід - "це валове надходження економічних вигід протягом періоду, що виникає в ході звичайної діяльності суб'єкта господарювання, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників власного капіталу" [15];

- Правилами бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України, за якими дохід - "це збільшення економічних вигід протягом звітного періоду у формі надходжень чи поліпшення активів або зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників" [23];

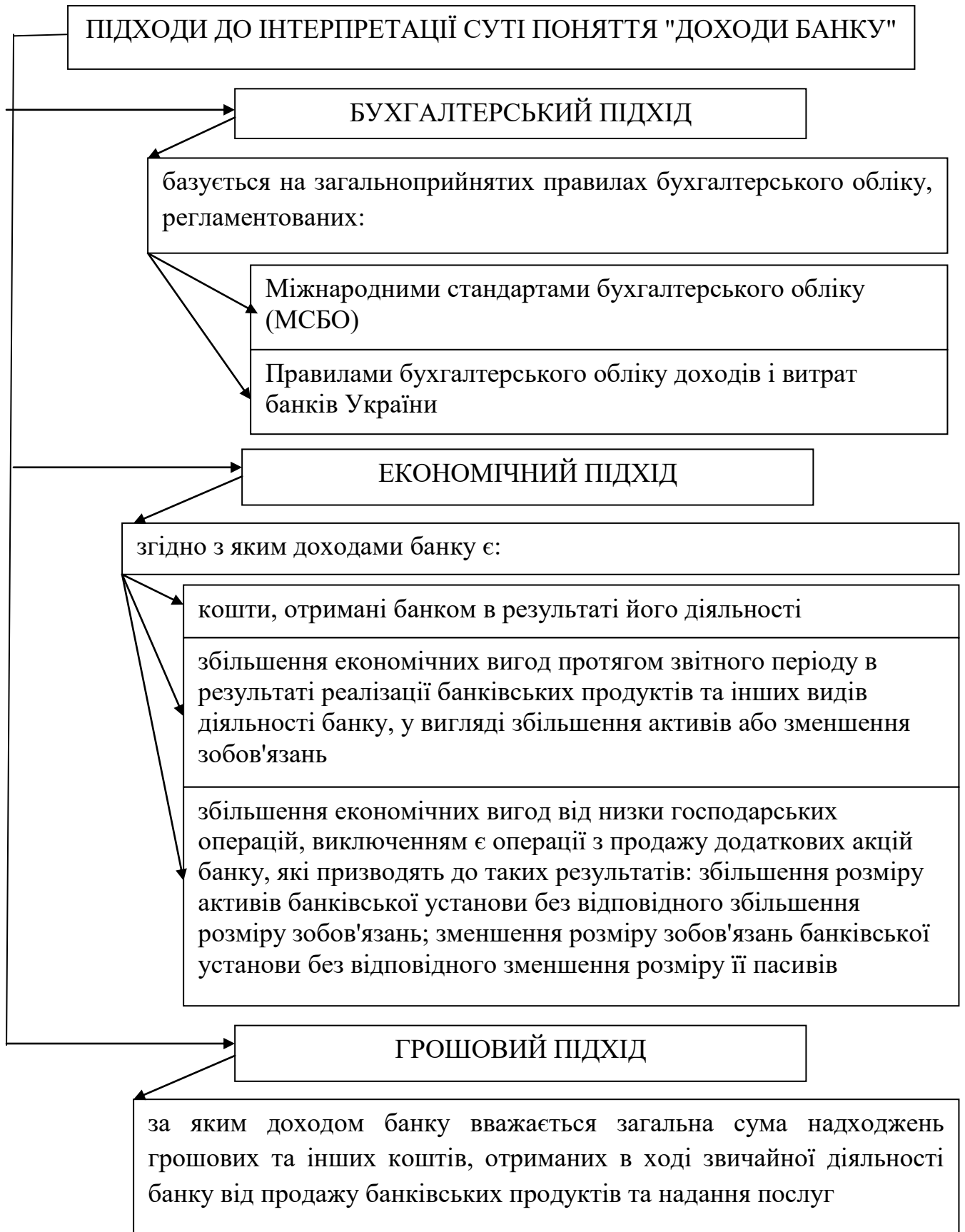

Рисунок 1.1 – Підходи до інтерпретації суті поняття "доходи банку"

2) економічний підхід, згідно з яким доходами банку є:

- кошти, отримані банком в результаті його діяльності;
- збільшення економічних вигод протягом звітного періоду в результаті реалізації банківських продуктів та інших видів діяльності банку, у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань;
- збільшення економічних вигод від низки господарських операцій, виключенням є операції з продажу додаткових акцій банку, які призводять до таких результатів: збільшення розміру активів банківської установи без відповідного збільшення розміру зобов'язань; зменшення розміру зобов'язань банківської установи без відповідного зменшення розміру її пасивів;

3) грошовий підхід, за яким доходом банку вважається загальна сума надходжень грошових та інших коштів, отриманих в ході звичайної діяльності банку від продажу банківських продуктів та надання послуг.

Варто відмітити, що серед дослідників немає єдиної думки щодо економічної сутності банківського доходу, а отже і єдиної думки щодо використання певного із зазначених підходів до інтерпретації доходу банку.

Так, на думку А. В. Бурковської та А. А. Кушнар'євої дохід банківської установи - це "загальна сума грошових коштів, отриманих банківською установою в результаті здійснення операцій та надання інших банківських послуг" [3, с. 20].

Дослідники Ю. П. Макаренко та К. С. Мороховець визначають доходи банку як "загальну суму коштів, отриманих банком у результаті проведення активних операцій та надання інших банківських послуг" [14]. Таким чином, автори визначають дохід банку як грошовий потік.

З іншого боку, Г. Ю. Кобилянська розглядає дохід банку як "складову загального економічного результату діяльності банку, тобто підвищення економічної ефективності" [10]. При цьому існує два різних шляхи отримання доходу: збільшення активів або зменшення зобов'язань. Ці зміни призводять до збільшення власного капіталу, крім того, що був внесений акціонерами.

Очевидно, що метою будь-якої банківської установи є збільшення доходу за рахунок активів, які можуть генерувати та/або збільшувати дохід.

Схожої думки дотримуються науковці Н. Г. Фатюха та Т. А. Грішунова, які визначають дохід банку як "збільшення економічних вигод у вигляді надходження або покращення активів чи зменшення зобов'язань протягом звітного періоду, що призводить до зростання власного капіталу, за винятком його зростання за рахунок внесків учасників" [25]. Таким чином, у наведених трактуваннях, дохід банку розглядається як економічна вигода або певний економічний здобуток.

Під доходами банку С.К. Реверчук та О.І. Творидло розуміють "грошовий еквівалент наданих банком послуг" [19]. Це коротке визначення сформовано за основною характеристикою доходів - грошове їх вираження. Нам імпонує більш розширене визначення, яке дається цими авторами, згідно якого банківський дохід - "це загальний грошовий еквівалент послуг, наданих банком у процесі його банківської діяльності, отриманий у формі процентних та непроцентних доходів з метою формування достатнього грошового потоку для здійснення банківської діяльності та досягнення стратегічних цілей банківської установи" [19].

Природа доходів банку виражається через функції, які він виконує. Такими функціями є (рисунок 1.2):

- 1) забезпечення самоокупності банківських операцій за рахунок покриття витрат;
- 2) генерування достатнього грошового потоку для здійснення банківської діяльності;
- 3) формування необхідних фондів і резервів;
- 4) отримання певного чистого прибутку відповідно до стратегії банку;
- 5) зниження можливих ризиків через диверсифікацію каналів отримання доходів;
- 6) самофінансування довгострокового розвитку банку;
- 7) забезпечення виплат акціонерам.

Рисунок 1.2 – Функції доходів банків

Зазначені функції не є повними відобразниками усього спектру функціоналу банківських доходів але визначають напрями, які є критично важливими для забезпечення стійкої роботи банківської установи та її стабільного функціонування.

На сьогодні генерування доходів для банків в умовах економічної кризи в Україні є досить складним завданням, оскільки бізнес-середовище є досить несприятливим, особливо на тлі введення воєнного стану в Україні, що супроводжується нестабільними економічними умовами, в яких працюють банки. Тому необхідно визначити та врахувати наступні фактори, що мають

суттєвий вплив на доходи банківських установ. Загалом фактори, що впливають на доходи банків представлено на рисунку 1.3.

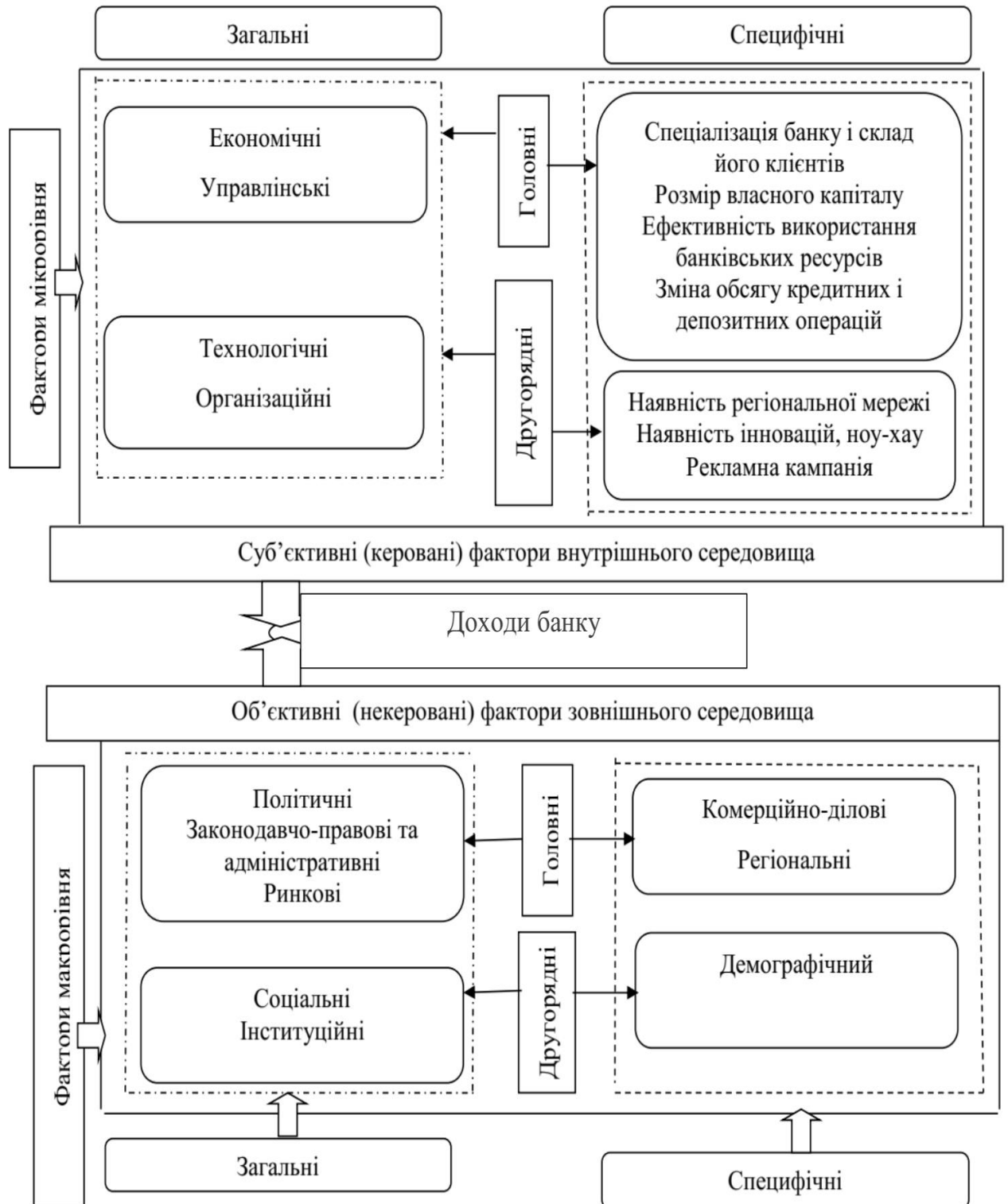

Рисунок 1.3 – Фактори впливу на доходи банківських установ

Зовнішні фактори є факторами, якими не може управляти банк, а тому не завжди можна передбачити їх появу, однак можна передбачити їх поведінку та пристосуватися до їх впливу. До зовнішніх факторів належать:

1) політичні фактори, що включають:

- податкову політику держави;
- фінансову політику держави;
- загальну політичну ситуацію в країні;

2) законодавчо-правові та адміністративні фактори, до яких відносяться:

- рівень стабільності та досконалості нормативно-правових документів, що регулюють банківську діяльність;

- грошово-кредитна політика НБУ;
- процедура реєстрації та ліцензування банківської діяльності;
- процеси інтеграції банків у світовий фінансовий простір;

3) ринкові фактори, які включають:

- рівень інфляції;
- рівень ВВП,;
- курс національної валюти;
- динаміка цін;
- рівень розвитку банківської системи;
- стан розвитку фінансових ринків;

4) соціальні та інституційні фактори, що включають:

- рівень інституційної довіри;
- рівень економічних очікувань населення;

5) комерційно-ділові фактори, що містять:

- взаємовідносини банку з іншими банками;
- характер ділових контактів із клієнтами;
- наявність зв'язків із зарубіжними інвесторами і партнерами;
- співпраця з НБУ;

6) регіональні фактори, які включають:

- рівень економічного розвитку регіону, в якому працює банк;
- взаємовідносини з регіональними органами влади;
- географічне розташування банку;
- наявність і стан розвитку економічної та фінансової інфраструктури регіону, в якому функціонує банк;

7) демографічні фактори.

Внутрішні фактори, які залежать загальної політики банку, його функціоналу, а тому банк може управляти впливом цих факторів. До внутрішніх факторів впливу на доходи банку відносяться:

- 1) економічні чинники, до яких належать: - ефективність використання банківських ресурсів;
  - середній рівень процентних ставок за кредитами наданих клієнтам й іншим банкам;
  - зміна обсягу кредитних і депозитних операцій;
  - структура кредитного портфеля;
  - якість обслуговування клієнтів;
  - розмір власного капіталу;
- 2) управлінські фактори, що спрямовані на забезпечення ефективної діяльності банку включають різні складові стратегії банку.

При врахуванні всіх факторів зовнішнього середовища, банк може своєчасно змінити напрямок своєї політики або внести необхідні корективи. Однак, зауважимо, що на внутрішні фактори припадає переважна більшість впливу на доходи банків. Ці фактори тісно пов'язані з діяльністю банку і контролюються менеджментом та мають прямий і суттєвий вплив як на діяльність банків загалом, так і на їх доходи зокрема.

1.2 Класифікація доходів та їх склад за видами діяльності банку

Основною метою будь-якої банківської установи є досягнення позитивного фінансового результату, тобто отримання максимального розміру прибутку. При цьому, чільним формуючим прибуток банку елементом є його доходи, які за своєю суттю та джерелами є досить не однорідними. Зрозуміти ж склад доходів банку дозволяє їх класифікація. Так, усі доходи банку розглядаються за різними ознаками, що і дають можливість їх деталізувати за складом, а саме (рисунок 1.4):

а) доходи поділяються з позиції видів діяльності банку, за якими вони отримані:

1) операційною діяльністю, що є "сукупністю технологічних процесів, пов'язаних з документуванням інформації за операціями банку, їх реєстрацією у відповідних реєстрах, перевірванням, вивірванням та здійсненням контролю за операційними ризиками" [1]. За операційною діяльністю виникають такі доходи (рисунок 1.5):

- процентні доходи, що є коштами, отриманими у вигляді відсотків, до яких відносять доходи: ("процентні доходи за коштами, що розміщені в Національному банку України; процентні доходи за коштами, що розміщені в інших банках; процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю; процентні доходи за придбаними (створеними) знеціненими кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за амортизованою собівартістю; процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади та органам місцевого самоврядування, які обліковуються за амортизованою собівартістю; процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю;

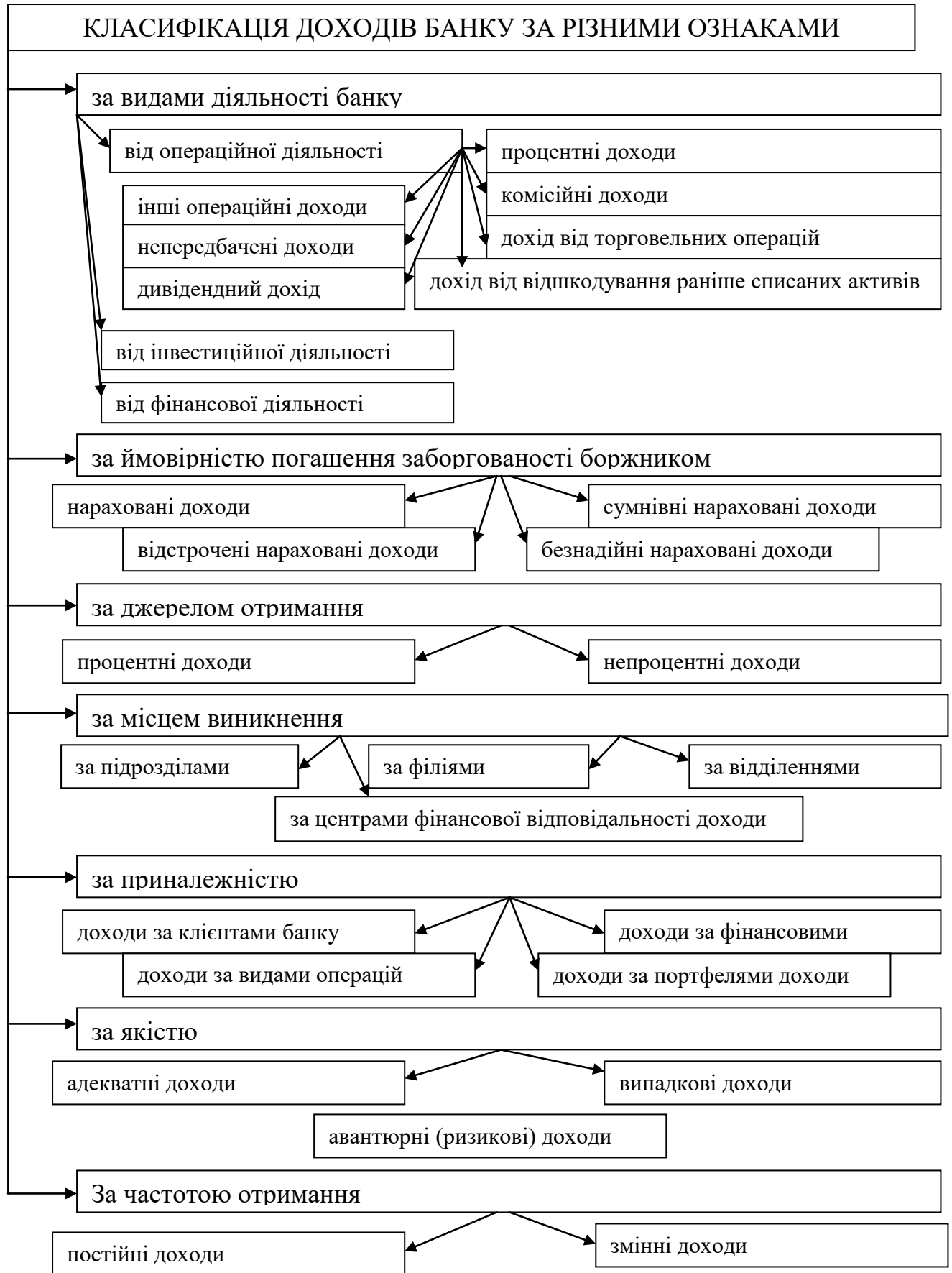

Рисунок 1.4 – Класифікація доходів банків за різними ознаками

процентні доходи за придбаними (створеними) знеціненими кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за амортизованою собівартістю; процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід; процентні доходи за кредитами, що надані органам державної влади, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід; процентні доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання та органам влади, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки; процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід; процентні доходи за кредитами, що надані фізичним особам, які обліковуються за справедливою вартістю через прибутки/збитки; процентні доходи за операціями з цінними паперами; інші процентні доходи; дохід від оперативного лізингу (оренди)" [24]);

- комісійні доходи, тобто доходи за всіма послугами, які надані (отримані) клієнтами, крім комісійних, що подібні за природою до процентних, які включають ("комісійні доходи за операціями з банками; комісійні доходи за операціями з клієнтами" [24]). До категорії комісійних доходів належать: комісійні за гарантії розміщені від інших кредиторів; комісійні за розрахунково-касове обслуговування кредитних та депозитних рахунків; комісійні за зберігання цінностей та здійснення операцій з цінними паперами; комісійні за проведення операцій з іноземною валютою. Комісійні доходи, на відміну від процентних доходів, не є доходами від операцій із фінансовими активами та зобов'язаннями;

- дохід від торговельних операцій, який є формою спекулятивного доходу і включає дохід від торгівлі банками цінними паперами, іноземною валютою та іншими фінансовими інструментами самотійно, а не від імені своїх клієнтів;

- дивідендний дохід, що є доходом від використання банками цінних паперів з нефіксованим прибутком;

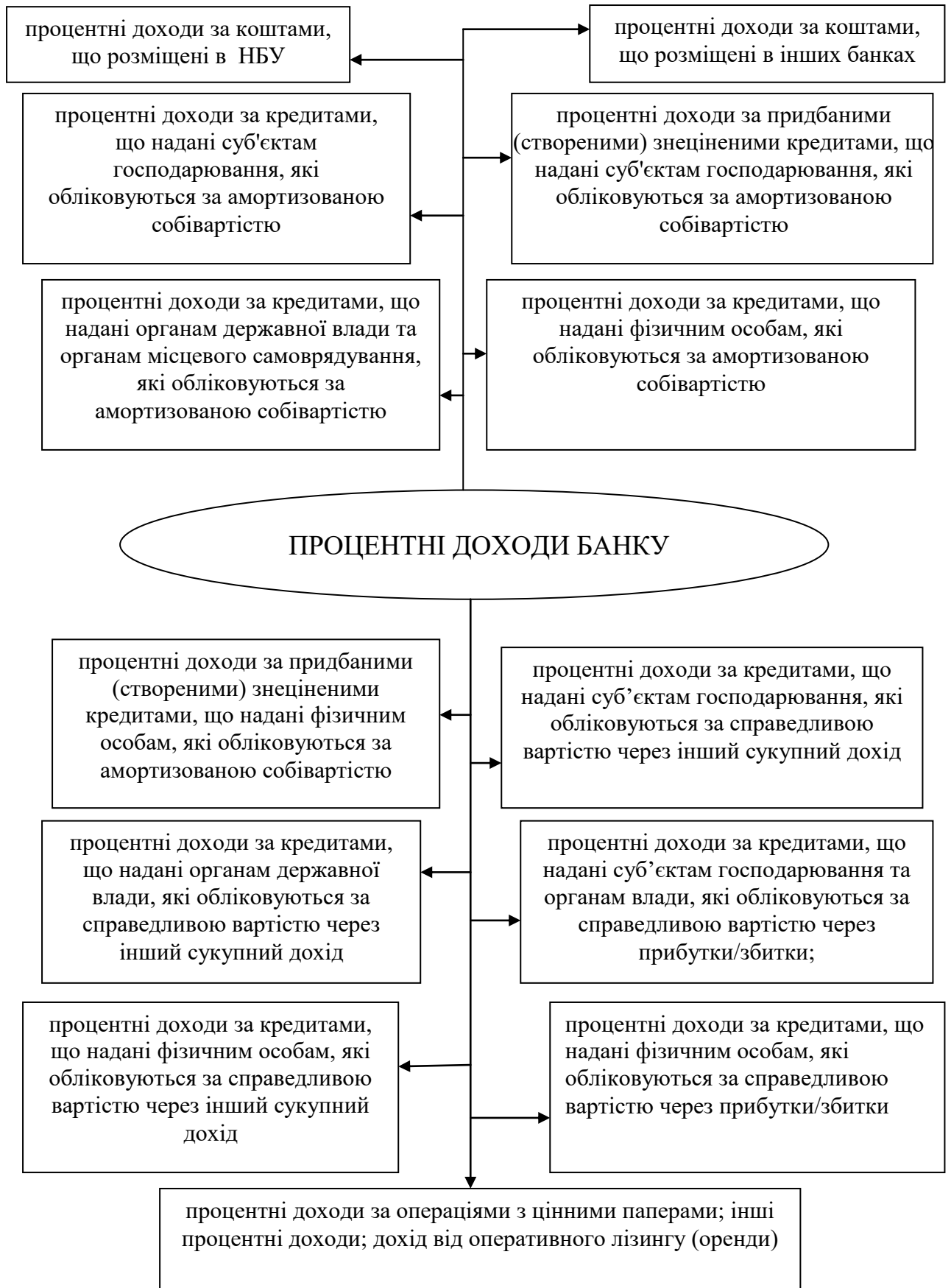

Рисунок 1.5 – Склад процентних доходів банку

- дохід від відшкодування раніше списаних активів, який дохід від погашення безнадійної заборгованості;

- інші операційні доходи включають доходи, які не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, тобто доходи від фінансових консультацій, операційної оренди, банківських штрафів та пені;

- непередбачені доходи, тобто доходи, що виникають внаслідок надзвичайних подій, мають разовий характер, не будуть повторюватися по суті і визнаються в момент настання події. Дохід вважається непередбаченим, якщо він відповідає таким умовам: дохід виникає внаслідок надзвичайної події і має разовий характер - може бути визначений лише після цієї події; є неповторюваними (наприклад, у зв'язку зі зміною правил обліку активів та зобов'язань);

2) інвестиційною діяльністю банку, яка передбачає купівлю та продаж довгострокових активів та інших інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів. За результатами здійснення цього виду діяльності, банки визначають: доходи за операціями з реалізації інвестиційних цінних паперів; доходи за операціями зі збільшення інвестицій у дочірні установи; доходи від реалізації основних засобів та нематеріальних активів (рисунок 1.6);

3) фінансовою діяльністю банку, що пов'язана із акумуляцією власного капіталу банку, його залучень і запозичень, їх використанням, примноженням і своєчасним поверненням. За результатами фінансової діяльності формуються такі види доходів: доходи за операціями з цінними паперами власного боргу; доходи за субординованим боргом; доходи за результатами випуску інструментів власного капіталу (рисунок 1.7);

б) доходи банку залежно від ймовірності погашення позичальником заборгованості поділяються на:

1) нараховані доходи, за якими обліковуються платежі, що підлягають сплаті відповідно до умов, визначених у договорі;

2) відстрочені нараховані доходи, які виникають у разі сплати нарахованих доходів протягом року, зазначеного в договорі;

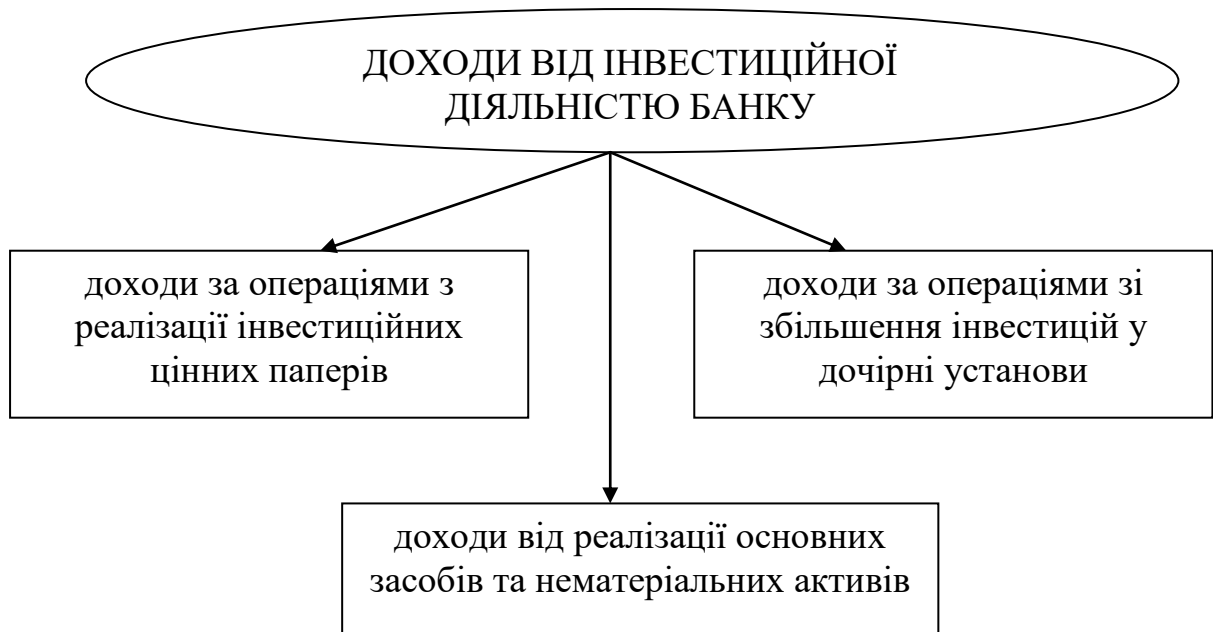

Рисунок 1.6 – Склад доходів банку від інвестиційної діяльності

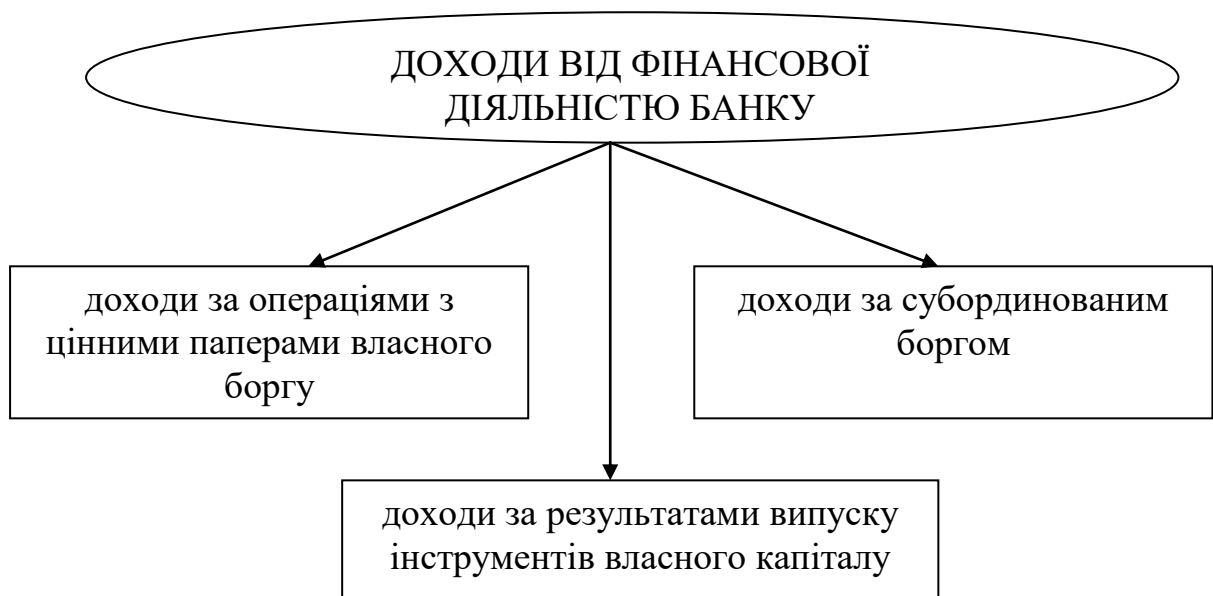

Рисунок 1.7 – Склад доходів банку від фінансової діяльності

3) сумнівні нараховані доходи, які визнаються, коли фінансовий стан позичальника є нестабільним, та відсутності платоспроможності за основним боргом;

4) безнадійні нараховані доходи, які списуються за рахунок сформованих резервів у випадках, коли їх погашення є практично неможливим (через значне

погіршення фінансового стану боржника, через те, що його діяльність якого є збитковою;

в) доходи банку поділяються за джерелом отримання на:

1) процентні доходи;

2) непроцентні доходи, тобто всі інші доходи банку, що не відносяться до процентних;

г) доходи банку групуються за місцем виникнення на такі групи:

1) за підрозділами;

2) за відділеннями;

3) за філіями;

4) за центрами фінансової відповідальності;

д) доходи банку поділяються за приналежністю на:

1) доходи за клієнтами банку;

2) доходи за видами операцій;

3) доходи за видами банківських продуктів;

4) доходи за фінансовими інструментами;

5) доходи за портфелями;

е) банківські доходи класифікуються відповідно до їх якості на такі види:

1) адекватні доходи - доходи найвищої якості, отримані від основних видів банківської діяльності. До них відносяться процентні, комісійні, комісійно-посередницькі та торговельні; ресурсо- та інтелектуаломісткі доходи;

2) випадкові доходи - доходи нижчої якості, що включають надзвичайні доходи (відшкодування списаної заборгованості), спекулятивні доходи від валютного арбітражу та короткострокової торгівлі цінними паперами, нараховані штрафи, пені та інші фінансові санкції, а також від реалізації майна;

3) авантюрні (ризикові) доходи - доходи низької якості або фактично недоброякісні доходи, отримані банком у разі порушення договірної паритету, недосконалої системи оплати комісійних витрат (у відсотках від сплаченої суми);

є) доходи банку, залежно від частоти їх отримання, умовно класифікуються на такі види:

1) постійні доходи, тобто доходи за певний період часу, розмір яких не залежить від зміни обсягу розміщених коштів. До постійних доходів банків відносяться доходи від розрахунково-касового обслуговування, доходи від трастового відділу, отримані комісії, штрафи та пені, інші платежі за надані послуги та інші операційні доходи. Загальна сума постійних доходів не змінюється в результаті зміни обсягу розміщених коштів, але ці доходи в розрахунку на одиницю розміщених коштів зменшуються при збільшенні обсягу розміщених коштів і збільшуються при зменшенні обсягу розміщених коштів;

2) змінні доходи, тобто доходи, розмір яких змінюється прямо пропорційно до розміру розміщених коштів. Змінні доходи банку складаються з процентів та комісій за кредитами, наданими банком, процентів за депозитами інших банків, процентів за корпоративними облігаціями, процентів за державними зобов'язаннями, процентів за іншими цінними паперами, процентів за векселями та дивідендів за акціями.

Зважаючи на зростаючу діджиталізацію вітчизняної економіки, класифікація банківських доходів може бути розширена за рахунок врахування нових інноваційних джерел банківських доходів, які зумовлені діджиталізацією економіки України.

Так, за особливостями формування джерел доходів банку, самі доходи банку поділяються на:

- «традиційні, що включають доходи, що притаманні звичайному веденню банківської діяльності;
- цифрові доходи, що включають:
- традиційні доходи, що отримані через онлайн канали;
- доходи, що надходять в результаті кооперації банку із постачальниками інноваційних послуг (конвестінг; банківські соціальні платформи);

- доходи від діджиталізованих послуг (отримання та використання інформації; поширення і інформаційних потоків; захисту та зберігання інформації);

- інші цифрові доходи» [19].

Представлена класифікація є прикладом того, як доходи та видатки розподіляються за різними класифікаційними ознаками. На практиці банківські установи або інші зацікавлені особи можуть групувати доходи по-різному, дотримуючись принципів повноти та однорідності класифікаційних категорій.

2 Аналітично-методичні засади формування доходів банків за різними видами їх діяльності

2.1 Аналітична оцінка доходів банківських установ України на макро- та мікроекономічному рівні за 2021-2023 роки

На сьогоднішній день фінансовий стан українських банків є дуже складним, оскільки досягти прибутковості в умовах дії воєнного стану, який введено в Україні з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну, досить важко. Однак, вітчизняні банки сьогодні демонструють високий рівень злагодженої діяльності, яка не тільки забезпечує покриття банківських витрат, а й дає можливість отримувати в цей складний час прибутки. Звичайно, головним формуючим прибуток чинником є доходи банків за різними видами їх діяльності. Проаналізуємо доходи банківської системи України за 2021-2023 роки, звернувшись до таблиці 2.1. зауважимо, що вихідними даними для аналізу загальних доходів банківської системи України є структура фінансових результатів банків, яка оприлюднена на офіційному веб-сайті Національного банку України [17].

Таблиця 2.1 – Динаміка доходів банківської системи України у 2021-2023 роках

Показники	Роки			Абсолютне відхилення			Темп зростання		
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2023/21	2022/2021	2023/2022	2023/21
	млн грн			млн грн			%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Процентні доходи	168745	217053	304437	+48308	+87384	+135692	+28,63	+40,26	+80,41
Чистий процентний дохід	117648	151694	201386	+34046	+49692	+83738	+28,94	+32,76	+71,18
Комісійні доходи	93162	85622	97061	-7540	+11439	+3899	-8,09	+13,36	+4,19
Чистий комісійний дохід	57976	50172	49977	-7804	-195	-7999	-13,46	-0,39	-13,80

Кінець таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Торговий результат	0	43482	30264	+43482	-13218	+30264	100,0	-30,40	+100,0
Інші операційні доходи	7488	8126	9954	+638	+1828	+2466	+8,52	+22,50	+32,93
Інші доходи	4544	3266	4644	-1278	+1378	+100	-28,13	+42,19	+2,20
Всього доходів	187580	256742	296228	+69162	+39486	+108648	+36,87	+15,38	+57,92

Розраховано за даними додатку Б.

Як видно з таблиці 2.1 за період з 2021р. по 2023 р. доходи вітчизняних банків з року в рік зростали. Так, у 2022 р. порівняно із 2021 р. доходи банків зросли на 69162 млн грн (на 36,87%), а у 2023 р. порівняно із 2022 р. цей показник далі зріс на 39486 млн грн. Загальне зростання банківських доходів за аналізований період склало 108648 млн грн.

При цьому зростання спостерігається за всіма складовими доходів банків, виключенням є лише комісійний дохід, Так, процентні доходи банків України за 2021-2023 рр. зросли на 135692 млн грн (на 80,41%), в т.ч. у 2021-2022 р. зростання склало 48308 млн грн (28,63%), а у 2022-2023 рр. – 87384 млн грн (40,26%). Торговий результат у аналізованому періоді мав змінну тенденцію: у 2021-2022 рр. цей показник зріс на 43482 млн грн (на 100,0%), а у 2022-2023 рр. торговий результат зменшився на 13218 млн грн (на 30,40%). Інші операційні доходи зростали щороку (за 2021-2022 рр. зростання на 638 млн грн, а за 2022-2023 рр. – на 1828 млн грн (на 22,50%), за аналізований період зростання склало 2466 млн грн (32,93%). Інші доходи банків на початку аналізованого періоду (2021-2022 рр.) скоротились на 1278 млн грн (на 28,13%), а далі відмічається зростання цього виду доходів на 1378 млн грн (на 42,19%).

Що ж стосується комісійних доходів, то їх зменшення відбулося лише у 2021-2022 рр., яке становить 7540 млн грн (13,46%), а у 2022-2023 рр. спостерігається їх зростання на 11439 млн грн (13,36%). При цьому, інша динаміка спостерігається за чистим комісійним доходом, розмір якого за аналізований період щороку зменшувався (у 2021-2022 рр. зменшення становило

7804 млн грн або 13,46%, а у 2022-2023 рр. зменшення склало 195 млн грн або 0,39%), загальна сума зменшення за 2021-2023 рр. становить 7999 млн грн або 13,80%.

Наступним кроком був аналіз структури доходів банківської системи за 2021-2023 роки, для якого ми підготували аналітичну таблицю 2.2.

Таблиця 2.2 – Зміна структури доходів банківської системи України у 2021-2023 роках

У відсотках

Показники	Роки			Абсолютне відхилення		
	2021	2022	2023	2022/2021	2023/2022	2023/2021
Процентні доходи	61,60	60,71	68,20	-0,89	+7,50	+6,60
Комісійні доходи	34,01	23,95	21,75	-10,06	-2,20	-12,26
Торговий результат	0	12,16	6,78	+12,16	-5,38	+6,78
Інші операційні доходи	2,73	2,27	2,23	-0,46	-0,04	-0,50
Інші доходи	1,66	0,91	1,04	-0,75	+0,13	-0,62
Всього доходів	100,0	100,0	100,0	*	*	*

Розраховано за даними додатку Б.

Дані таблиці 2.2 дають змогу визначити основні тенденції змін структури доходів банківської системи протягом 2021-2023 рр. та зробити такі висновки:

- найбільша частка припадає на процентні доходи: 61,60% загального доходу у 2021 році, 60,71% у 2022 році та 68,20% у 2023 році. Це свідчить про те, що частка процентних доходів у 2022 році має тенденцію до зменшення на 0,89% порівняно з 2021 роком. Однак у 2023 році частка процентних доходів у загальному доході українських банків зросла на 7,50%. Загалом за аналізований період цей показник зріс на 6,60%. Таким чином, процентні доходи традиційно є основною складовою загального доходу банків. Це пов'язано з тим, що різні форми кредитування та запозичення завжди були основним напрямком банківської діяльності. Протягом останніх років процентний дохід по банківській системі коливався в межах 70-80% від загального доходу. Однак з часом частка процентного доходу зменшується. Зважаючи на несприятливу економічну

ситуацію в Україні в останні роки, зниження частки процентних доходів пов'язане не з природним розширенням банківської діяльності, диверсифікацією послуг та розширенням клієнтської бази, а скоріше з бажанням банків збільшити свої доходи за рахунок вищих комісійних та небанківських послуг. Таким чином, якщо частка процентного доходу банку становить 75%, він вважається "середнім". Однак, якщо частка процентного доходу банку становить 20% або 99%, є сенс професійно поставити питання про причини його відхилення від загальної тенденції. Причин може бути декілька, як позитивних, так і негативних. Наприклад, певний банк має низьку частку процентного доходу. Це може свідчити про те, що банк має неякісний кредитний портфель, який не генерує процентний дохід, або про те, що банк не може знайти надійних позичальників, або про те, що він свідомо не розвиває свій кредитний бізнес з різних причин. Як наслідок, кредитний портфель цього банку або дуже малий, або "бідний". Для банку це, безумовно, негативна ситуація, яку потрібно виправляти. Водночас банк може бути успішним у кредитуванні, мати достатньо великий портфель якісних кредитів, але при цьому настільки активно займатися торговельним бізнесом або наданням різноманітних банківських послуг, що процентні доходи становлять мізерну частку в загальному доході. І це є нормальною ситуацією;

- комісійні доходи є другим за питомою вагою джерелом доходів банків. Протягом аналізованого періоду (2021-2023 роки) частка комісійних доходів у загальних доходах банківської системи має протилежну тенденцію до частки процентних доходів, зменшившись з 34,04% до 21,75%, або на 12,26 відсоткових пунктів. Зменшення частки комісійних доходів свідчить про те, що банки демонструють позитивну динаміку в отриманні основного виду доходів - процентних, а отже, менше переймаються збільшенням доходів від комісійних послуг. Таким чином, доцільним залишається збільшення частки комісійних доходів, що може бути досягнуто за рахунок розширення переліку банківських операцій, впровадження нових продуктів та технологій, а також збільшення кількості клієнтів та споживачів банківських послуг.

Варто зазначити, що результати комісійних доходів та транзакційних операцій також можуть суттєво відрізнятися від середнього рівня по банківській системі з аналогічних різноманітних причин. Без урахування інших показників доходів ці відхилення самі по собі не свідчать про те, чого досяг конкретний банк або які проблеми він має, але вони дають достатні підстави для подальшого дослідження причин цих відхилень.

У таблиці 2.3 наведено конкурентні позиції банків за основним видом доходів банків - процентним доходом на початок 2024 р. (ТОП 10)

Таблиця 2.3 – ТОП 10 банків України за величиною процентних доходів на 01.01.2024 р.

Банк	Місце банку	Процентні доходи	
		Сума, млн грн	Питома вага у загальній сумі по банківській системі, %
АТ КБ "ПриватБанк"	1	66237,3	21,75
АТ "Ощадбанк"	2	32646,3	10,72
АТ "Укресімбанк"	3	21835,8	7,17
АТ "Райффайзен Банк"	4	20480,3	6,73
АТ "ПУМБ"	5	20264,6	6,66
АБ "УКРГАЗБАНК"	6	17369,7	5,70
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	7	13838,8	4,54
АТ "УКРСИББАНК"	8	13003,7	4,27
АТ "ОТП БАНК"	9	12121,5	3,98
АТ "СЕНС БАНК"	10	11183,4	3,67

Розраховано за даними додатку Б.

З таблиці 2.3 видно, що АТ "Приватбанк" має найбільшу частку в загальному обсязі процентних доходів банків України станом на 1 січня 2024

року (21,75%), що є значно кращим показником, ніж у його конкурентів. За ним слідує АТ "Ощадбанк", частка процентного доходу якого в загальному доході банківської системи становить 10,72%, тобто 11,03 відсоткових пункти. Варто зазначити, що перша десятка банків за розміром чистого процентного доходу суттєво різняться (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4 – ТОП 10 банків України за величиною отриманого чистого процентного доходу на 01.01.2024 р.

Банк	Місце банку	Чисті процентні доходи	
		Сума, млн грн	Питома вага у загальній сумі по банківській системі, %
АТ КБ "ПриватБанк"	1	59621,0	29,60
АТ "Ощадбанк"	2	18786,0	9,33
АТ "Райффайзен Банк"	3	16626,4	8,25
АТ "ПУМБ"	4	12365,5	6,14
АТ "УКРСИББАНК"	5	11997,1	5,96
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	6	11996,0	5,95
АТ "ОТП БАНК"	7	8640,7	4,29
АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	8	7688,4	3,82
АТ "СІТІБАНК"	9	7225,4	3,59
АБ "УКРГАЗБАНК"	10	6680,0	3,32

Розраховано за даними додатку Б.

Як видно з таблиці 2.4, станом на 1 січня 2024 року АТ "Приватбанк" має найбільшу частку (29,60%) від загального чистого процентного доходу банків у банківській системі України і залишається на першому місці, значно випереджаючи своїх конкурентів. За ним слідує АТ "Ощадбанк" з 9,33% загального чистого процентного доходу банків. Примітно, що перше місце серед ТОП-10 банків за обсягом чистого процентного доходу посідають банки, які не входять до ТОП-10 банків за обсягом процентного доходу (АТ "КРЕДІ

АГРИКОЛЬ БАНК" та АТ "СІТІБАНК БАНК"), тоді як такі банки, як АТ "Укрексімбанк" та АТ "СЕНС БАНК", випали з цього рейтингу.

Другим видом доходів банків є комісійні доходи, рейтинг банків за розміром їх отримання (ТОП 10) представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – ТОП 10 банків України за величиною отриманого комісійного доходу на 01.01.2024 р.

Банк	Місце банку	Комісійні доходи	
		Сума, млн грн	Питома вага у загальній сумі по банківській системі, %
АТ КБ "ПриватБанк"	1	59621,0	61,41
АТ "Ощадбанк"	2	18786,0	19,35
АТ "Райффайзен Банк"	3	7012,5	7,22
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	4	6426,2	6,62
АТ "СЕНС БАНК"	5	4699,8	4,84
АТ "ПУМБ"	6	3871,8	3,99
АТ "УКРСИББАНК"	7	2599,5	2,68
АБ "УКРГАЗБАНК"	8	2261,0	2,33
АТ "ОТП БАНК"	9	1869,7	1,93
АТ "Укрексімбанк"	10	1707,9	1,76

Розраховано за даними додатку Б.

Банком з найбільшим комісійним доходом є АТ КБ "ПриватБанк", який заробив 596,21 млн грн комісійних доходів, або 61,41% від загального комісійного доходу українських банків станом на 1 січня 2024 року. АТ "Ощадбанк" також має значну частку комісійних доходів, яка становить 19,35%.

Тому варто більш детально проаналізувати склад та структуру доходів АТ "Приват Банк", який є не тільки банком з найбільшими доходами в українській банківській системі, але й об'єктом даного кваліфікаційного дослідження. Слід зазначити, що АТ "ПриватБанк" є державним банком, який був створений як

товариство з обмеженою відповідальністю "Комерційний банк "ПриватБанк" на підставі Установчого договору від 7 лютого 1992 року. Метою діяльності АТ "ПриватБанк" є здійснення банківських операцій та отримання прибутку для власного розвитку та в інтересах вкладників. Предметом діяльності банку є надання банківських та інших фінансових послуг в національній та іноземній валютах, а також інші види діяльності, передбачені законодавством.

Наразі АТ КБ "ПриватБанк" має понад 1000 відділень, 5000 банкоматів та 10000 терміналів самообслуговування по всій території України [16]. З початку свого заснування АТ КБ "ПриватБанк" надає повний спектр банківських послуг корпоративним та приватним клієнтам в Україні. Для диференціації своїх послуг банк використовує власні торгові марки, в тому числі добре відому в Україні торгову марку "ПриватБанк". До органів управління банку належать [16]:

- акціонери або вищий орган - банк сприяє реалізації та захисту прав і законних інтересів акціонерів;

- Наглядова рада банку - здійснює стратегічне управління діяльністю банку, контроль за діяльністю Правління банку та захист прав та інтересів акціонерів. Ефективне управління передбачає систему підзвітності Наглядової ради вищим органам;

- Правління Банку, яке здійснює управління поточною діяльністю Банку та підзвітне Наглядовій раді та вищому органу.

Станом на 30 квітня 2019 року банк перебуває у власності держави, а тому єдиним акціонером (вищим органом) Банку, який володіє 100% акцій, є держава в особі Кабінету Міністрів України.

З метою опису динаміки розміру, структури, капіталу, зобов'язань та фінансових результатів активів Банку у 2021-2023 роках підготовлено таблиці В.1-В.4 додатку В Так, у таблиці В.1 додатку Д представлено обсяг, склад та структуру активів АТ КБ "ПриватБанк" у 2021-2023 роках. Так, у 2022 році активи збільшилися на 142 473 млн. грн (34,97%) порівняно з попереднім роком і продовжили зростати у 2023 році, досягнувши 136 939,3 млн. грн (24,91%).

З таблиці В.1 видно, що таке зростання відбулося за рахунок зросту за всіма статтями активів банку (виключенням є стаття «Інші активи»). При цьому, найбільший позитивний вплив на зростання активів АТ КБ «ПриватБанк» справило зростання за такими статтями як: «Грошові кошти та їх еквіваленти» (у 2021 році зростання становило 12449,1 млн грн або 44,28%, а у 2023 році – 39081,3 млн грн або 96,34%); «Кредити та заборгованість клієнтів» (у 2021 році зростання становило 1162,2 млн грн або 1,66%, а у 2023 році – 24282,5 млн грн або 34,03%); «Кошти в інших банках» (у 2022 році зростання становило 34394,1 млн грн або 133,11%, а у 2023 році – 14827,7 млн грн або 24,62%); «Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток» (у 2022 році зростання становило 88748,4 млн грн або 2,81%, а у 2023 році – 4660,3 млн грн або 4,87%); «Цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід» (у 2022 році порівняно із попереднім роком вони зросли на 14845,7 млн грн або на 11,50 %, а у 2023 році на 27550,8 млн грн або на 19,14%); «Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю» (у 2022 році вони збільшились на 73922,6 млн грн або на 280,8 %, а у 2023 році на 33556,0 млн грн або на 33,47 %).

Негативний вплив на зміну загальної вартості активів АТ КБ «ПриватБанк» у 2022 та 2023 роках справило значне зменшення коштів за такою статтею активів банку, як «Інші активи». Так, інші активи банку зменшились у 2022 році на 238,7 млн грн або на 13,06%, а у 2023 році – на 174,4 млн грн або на 10,98%.

Показники динаміки загального обсягу зобов'язань АТ КБ "ПриватБанк" та їх складових за 2021-2023 роки наведено в таблиці В.2 додатка В.

Дані таблиці В.2 свідчать про те, що зобов'язання АТ КБ "ПриватБанк" в період з 2021 р. по 2023 р. з року в рік зростали. Так, у 2022 році порівняно із 2021 роком зобов'язання зросли на 151243,1 млн грн або на 44,4%, а у 2023 році порівняно із 2022 роком – на 109883,4 млн грн або на 22,34%. Необхідно відмітити, що найбільшу частку у зобов'язаннях банку становлять «Кошти клієнтів», які у 2022 році зросли порівняно із попереднім роком на 143166,1 млн

грн або на 44,5%, а у 2023 році їх зростання продовжилось і становило 84815,1 млн грн або 18,24%. Крім того, зростання спостерігається й за такими складовими зобов'язань як: «Інші залучені кошти» (у 2022 році порівняно із 2021 роком зростання склало 239,5 млн грн або 72,93%, у 2023 році порівняно із 2022 роком зростання склало 2519,8 млн грн або 443,79%); «Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток» (у 2022 році порівняно із 2021 роком зростання склало 2972,1 млн грн або 100,0%, у 2023 році порівняно із 2022 роком зростання склало 22818,3 млн грн або 767,76%). Загалом зобов'язання АТ КБ "ПриватБанк" займають значну частку у пасивах банку: у 2021 році вони займали 83,64% у загальній величині зобов'язань; у 2022 році – 89,49%, а у 2023 році – 87,64%. Зауважимо, що висока частка залишків на рахунках клієнтів знижує стабільність ресурсної бази банку, збільшує потребу у високоліквідних активах, спонукає банк до посилення трансформації частини короткострокових ресурсів у більш довгострокові вкладення і цим загострює проблему ліквідності.

Показники динаміки обсягу та складу капіталу АТ КБ "ПриватБанк" за 2021-2023 роки, наведено в таблиці В.3 Додатку В. З таблиці В.3 видно, що статутний капітал банку був сформований у розмірі 206060 млн грн, який залишався незмінним протягом усього аналізованого періоду. Частка статутного капіталу є найбільшою у загальному капіталі банку, яка становила 390,09% у 2021 році, 309,33% у 2022 році та 356,57% у 2023 році. Слід зазначити, що розрахована частка статутного капіталу значно перевищує розмір капіталу банку, що є негативним фактом. Така ситуація зумовлена наявністю великих за обсягом непокритих збитків у капіталі АТ КБ "ПриватБанк" у 2021-2023 роках (у 2021 році їх сума становила 157246,8 млн грн, у 2022 році - 156748,4 млн грн та у 2023 році – 144628,6 млн грн. Однак, дані таблиці В.3 показують, що капітал АТ КБ "ПриватБанк" у 2021-2023 роках збільшився на 18230,1 млн грн. При цьому, у 2021-2022 роках капітал зменшився на 8825,7 млн грн (на 13,25%), а у 2022-2023 роках капітал збільшився на 27055,8 млн грн (на 46,82%). На зростання капіталу банку позитивно вплинула така стаття капіталу банку, як "Резерви та інші фонди

банку", обсяг якої у 2023 році порівняно з 2022 роком зріс на 1509,9 млн грн (13,19%).

Результативність діяльність будь-якої банківської установи можна охарактеризувати формуючими її такими показниками: процентний дохід; чистий процентний дохід; комісійний дохід; чистий комісійний дохід; торговий результат; інші операційні доходи; інші доходи та загальний обсяг доходів банку. У таблиці В.4 додатку В представлено аналіз динаміки доходів, витрат та прибутку АТ КБ "ПриватБанк" за 2021-2023 роки. Дані таблиці В.4 свідчать, що у 2022 році порівняно із 2021 роком доходи АТ КБ «ПриватБанк» зросли 22295,8 млн грн (на 43,77%), а у 2023 році порівняно із 2022 роком цей показник зріс на 28404,3 млн грн (на 38,79%). При цьому, найбільшу питому вагу у загальних доходах банку займають процентні доходи, яка становить у 2021 р. 70,39%, у 2022 р. – 59,65%, у 2023 р. – 65,17%. Структура доходів АТ КБ «Приват Банк» наведена у таблиці 2.6

Таблиця 2.6 – Структура доходів АТ КБ «ПриватБанк» у 2021-2023 рр.

У відсотках

Складові доходів банку	Роки		
	2021	2022	2023
Процентні доходи	70,39	59,65	65,17
Відхилення від попереднього року	*	-10,73	+5,52
Чистий процентний дохід	57,55	54,51	58,66
Відхилення від попереднього року	*	-3,05	+4,15
Комісійні доходи	68,82	44,99	40,92
Відхилення від попереднього року	*	-23,84	-4,07
Чистий комісійний дохід	45,58	27,91	24,05
Відхилення від попереднього року	*	-17,67	-3,87
Торговий результат	-6,66	12,98	13,53
Відхилення від попереднього року	*	+19,64	+0,56
Інші операційні доходи	2,69	3,77	3,03
Відхилення від попереднього року	*	+1,08	-0,74
Інші доходи	0,83	0,84	0,73
Відхилення від попереднього року	*	0	-0,10
Всього доходів	100,0	100,0	100,0

Складено за даними додатка Б

Як наслідок, у 2021-2023 роках на "Процентні доходи" припадає значна частка доходів АТ КБ "ПриватБанк" (70,39% у 2021 році, 59,65% у 2022 році та 65,17% у 2023 році). Друге місце серед доходів банку займають комісійні доходи у 2021 році їх частка у загальній сумі доходів банку становила 68,82%, у 2022 році його частка зменшилась до 44,99%, а у 2023 році спад щодо отримання цього виду доходів продовжився і частка комісійних доходів зменшилась на 4,07% і склала 40,92%. У 2021 році торговельний результат банку є від'ємним, але у 2022 та 2023 роках позитивна частка такого доходу становить 12,98% та 13,53% відповідно. У період 2021-2023 років тенденції розвитку АТ КБ "ПриватБанк" є наступними:

- постійне зростання доходів та витрат банку;
- серед усіх видів доходів найбільш динамічно зростають процентні та комісійні доходи;
- процентні та комісійні доходи займають найбільшу частку в структурі доходів;
- лівова частка процентних доходів припадає на кредити, надані юридичним та фізичним особам;
- комісійні доходи формуються за рахунок розрахункових операцій.

2.2 Дослідження особливостей планування і прогнозування доходів банку в системі їх ефективного формування в сучасних умовах господарювання

Планування доходів і витрат будь-якого банку базується на трьох основних системах, таких як:

- стратегічне планування доходів банку;
- поточне планування доходів ;
- оперативне планування доходів.

У загальному вигляді процес планування доходів банківської установи представлено на рисунку 2.1.

Рисунок 2.1 – Процес планування доходів банку

Планування доходів банку підпорядковане головній меті стратегії розвитку банку і забезпечується за допомогою низки дій розрахунку доходів на майбутній період. Основною передумовою планування доходів банку є програма визначення обсягу та складу послуг, що надаватимуться в майбутньому періоді, а також обсяг доходів, який забезпечить умови для ефективного розвитку банку в плановому періоді; масштаби діяльності банку та цінову політику банку.

Метою аналізу доходів банку на етапі попереднього планування є виявлення можливостей збільшення доходів та забезпечення підкріплення планових розрахунків необхідними інформаційними показниками. В ході проведення аналізу проведення даного аналізу розглядаються наступні питання:

- динаміка загального доходу банку в передплановий період. Темп зміни загального доходу банку для кожного періоду звітного періоду визначається як середнє геометричне після порівняння цін аналізованих показників;

- рівномірність формування доходів банку. Для ілюстрації цієї рівномірності використовуються показники середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта варіації цих доходів;

- порівняння чистого та валового доходу банку за аналізований період. Для цього розраховується та аналізується в динаміці коефіцієнт чистого доходу;

- основні фактори, що впливають на зміну обсягу доходів банку протягом планового періоду. У складі цих факторів основна увага при аналізі має бути зосереджена на зміні: обсягу реалізації банківських послуг, рівня цін, обсягу реалізації послуг, рівня цін на послуги тощо.

Результати першого етапу планування доходів банку, тобто результати аналізу допомагають виявити основні тенденції розвитку доходів банку, які будуть враховані в процесі розрахунків.

Другим етапом планування є оцінка та прогнозування ринку банківських продуктів. Стан ринку банківських продуктів на різних сегментах

ринку, де банки отримують дохід від продажу різних видів банківських продуктів, складається з таких компонентів, як попит, пропозиція, ціна та конкуренція. Для кожного банку важливо розуміти рівень активності, тип і структуру ринку банківських послуг. Ступінь активності на ринку банківських послуг залежить від кон'юнктури ринку, тобто від прояву системи факторів, що визначають співвідношення попиту і пропозиції, рівень цін і конкуренції на ринку банківських послуг. Вивчення кон'юнктури ринку банківських продуктів в процесі управління доходами банку включає наступні етапи:

- поточний моніторинг ринкової активності, який здійснюється на тих сегментах ринку, де банк здійснює діяльність, пов'язану з отриманням доходів;

- оцінка поточного стану ринку банківських послуг, що здійснюється в ході аналізу, основною метою якого є визначення характеристик даного сегмента ринку та змін, що відбулися на момент спостереження в порівнянні з попереднім періодом;

- прогнозування кон'юнктури ринку банківських послуг. Через нестабільний розвиток країни, брак достовірної інформації та низку інших причин прогнозування ринку обмежується короткостроковою та довгостроковою перспективою, що є достатнім для цілей планування доходів. Для такого планування використовуються два методи: факторний (ґрунтується на вивченні факторів, що впливають на попит, пропозицію, ціну та конкуренцію, і визначенні того, як ці фактори можуть відхилитися в майбутньому) та трендовий (розширює виявлені тенденції в оцінці ринку банківських продуктів на майбутній період).

Третій етап передбачає розрахунок запланованих сум для різних видів доходів, що здійснюються на основі використання розробленої програми надання послуг і здійснення банківських операцій у майбутньому періоді з врахуванням цінової політики банку.

Четвертий етап - розробка системи заходів для забезпечення виконання плану доходів, яка передбачає реалізацію за такими напрямками:

- ефективна реалізація розробленої цінової політики;

- використання сприятливої ринкової кон'юнктури;
- підвищення рівня обслуговування клієнтів;
- посилення рекламно-інформаційної діяльності;
- розвиток мережі філій та відділень та інші заходи.

У процесі повсякденної діяльності можуть виникати відхилення, тобто розбіжності між запланованими та фактичними показниками. Тому регламент процесу планування доходів банку повинен передбачати своєчасне коригування та дозволяти приймати найкращі управлінські рішення в інтересах банку при реалізації конкретних планів. З метою своєчасного виявлення відхилень банк здійснює регулярний моніторинг виконання планів формування доходів банку за різними видами його діяльності для своєчасного виявлення відхилень та вжиття відповідних контрзаходів.

Контроль за виконанням планів щодо формування доходів банку передбачає проведення таких етапів:

1) перший етап - визначення величини відхилення фактичних результатів контрольних показників від встановлених стандартів. Усі відхилення слід класифікувати за відносними показниками на такі групи:

- позитивні відхилення (фактичні доходи перевищують заплановані), (фактичні видатки менші за заплановані);

- від'ємні відхилення (фактичні доходи нижчі за заплановані, фактичні видатки вищі за бюджетні), при цьому визначаються допустиме відхилення та критичне від'ємне відхилення. Для того, щоб зробити таку класифікацію, критерії критичних відхилень можна розрізняти за періодом контролю.

2) другий етап, виявлення основних причин відхилень фактичних результатів контрольних показників від встановлених нормативів. Він здійснюється в розрізі філій, структурних підрозділів та центрів фінансової відповідальності. В ході такого аналізу визначаються показники фінансового контролю, що відображають серйозні відхилення від цільових критеріїв, поточних завдань планів формування доходів банку. Для кожного суттєвого відхилення визначаються його причини;

3) третій завершальний етап передбачає формування системи алгоритмів дій для усунення відхилень від затвердженого плану формування доходів банку.

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати про необхідність розробки концепції вдосконалення механізму формування доходів банку, який варто розглядати, як систему ідей та концепцій, що визначає принципи, цілі, завдання, методи формування доходів банку. Повна структура концепції удосконалення механізму формування доходів банку представлена на рисунку 2.2 [12].

Така концепція передбачає, що вдосконалення механізмів формування доходів банку має базуватися на таких принципах:

- результативності - формується за рахунок реалізації зусиль, спрямованих на підвищення ефективності діяльності банку;
- надійності - полягає у створенні умов, які допоможуть банку продовжувати свою діяльність з мінімальним ризиком і забезпечать безпечну роботу банку в тій чи іншій ситуації;
- системності - означає, що управління прибутком банку розглядається як система з різними етапами прийняття рішень та набором певних елементів;
- динамічності - визначає розвиток механізму управління прибутком банку як системи з різними етапами прийняття рішень та сукупністю певних елементів, які тісно взаємопов'язані та взаємодіють між собою;
- єдності стратегій - означає, що всі управлінські рішення повинні бути спрямовані на досягнення стратегічних цілей банку.

Метою концепції вдосконалення механізму формування доходів банку є забезпечення максимізації добробуту власників та стейкхолдерів банку в поточному та майбутньому періодах при одночасному забезпеченні максимальної задоволеності юридичних та фізичних осіб послугами, що надаються банком.

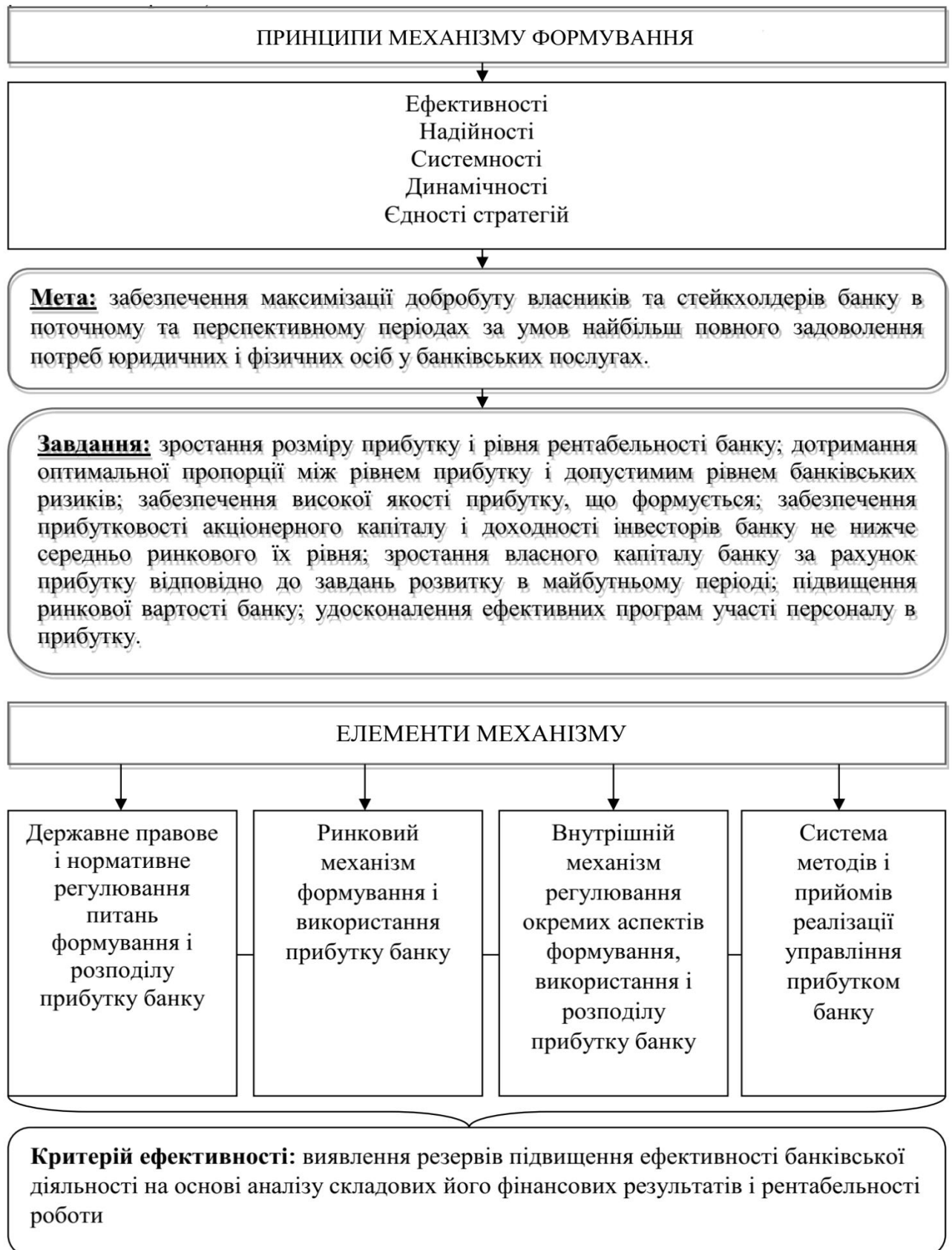

Рисунок 2.2 - структура концепції удосконалення механізму формування доходів банку

Виходячи з цього, запропоновані принципи та цілі втілені у вирішення наступних завдань:

- зростання доходів банку, і як наслідок, зростання прибутку та рентабельності банку;
- дотримання оптимального співвідношення між рівнем прибутку та допустимим рівнем банківського ризику;
- забезпечення високої якості отриманих банком доходів прибутку;
- забезпечення дохідності акціонерного капіталу та прибутковості для інвесторів банку не нижче середньоринкового рівня;
- підвищення ринкової вартості банків;
- удосконалення ефективних схем участі працівників в процесах формування доходів банку.

Дана концепція вдосконалення механізмів формування доходів банку може використовуватися для визначення резервів збільшення доходів та зменшення витрат, підвищення прибутковості як окремих банків, так і національної банківської системи загалом.

Висновки

Теоретичні й аналітичні засади формування доходів банківських установ, що було досліджено в кваліфікаційній роботі, дають можливість зробити наступні висновки.

Зростання доходів від банківських операцій є одним з найважливіших факторів підтримки фінансової стійкості банківських установ, оскільки має безпосередній вплив на прибутковість банків та слугує джерелом поповнення статутного капіталу. Однією з найважливіших цілей банку як суб'єкта господарювання є отримання прибутку як джерела виплати дивідендів акціонерам, формування капіталу, зростання добробуту працівників банку, тому доходи є основою для розвитку банківських установ.

Поняття «доходи банку» має різні інтерпретації його суті, які умовно поділяють на такі підходи:

- бухгалтерський підхід;
- економічний підхід;
- грошовий підхід.

Природа доходів банку виражається через функції, які він виконує, а саме:

- забезпечення самоокупності банківських операцій за рахунок покриття витрат;
- генерування достатнього грошового потоку для здійснення банківської діяльності;
- формування необхідних фондів і резервів;
- отримання певного чистого прибутку відповідно до стратегії банку;
- зниження можливих ризиків через диверсифікацію каналів отримання доходів;
- самофінансування довгострокового розвитку банку;
- забезпечення виплат акціонерам.

На сьогодні генерування доходів для банків в умовах економічної кризи в Україні є досить складним завданням, оскільки бізнес-середовище є досить несприятливим, особливо на тлі введення воєнного стану в Україні, що супроводжується нестабільними економічними умовами, в яких працюють банки. Тому необхідно визначити та врахувати наступні фактори, що мають суттєвий вплив на доходи банківських установ.

Основною метою будь-якої банківської установи є досягнення позитивного фінансового результату, тобто отримання максимального розміру прибутку. При цьому, чільним формуючим прибуток банку елементом є його доходи, які за своєю суттю та джерелами є досить не однорідними. Зрозуміти ж склад доходів банку дозволяє їх класифікація. Так, усі доходи банку розглядаються за різними ознаками, що і дають можливість їх деталізувати за складом.

Зважаючи на зростаючу діджиталізацію вітчизняної економіки, класифікація банківських доходів може бути розширена за рахунок врахування нових інноваційних джерел банківських доходів, які зумовлені діджиталізацією економіки України. Так, за особливостями формування джерел доходів банку, самі доходи банку поділяються на: традиційні та цифрові доходи.

За результатами аналітичної оцінки доходів банківських установ України на макро- та мікроекономічному рівні за 2021-2023 роки можна констатувати, що за період з 2021р. по 2023 р. доходи вітчизняних банків з року в рік зростали. Так, у 2022 р. порівняно із 2021 р. доходи банків зросли на 69162 млн грн (на 36,87%), а у 2023 р. порівняно із 2022 р. цей показник далі зріс на 39486 млн грн. Загальне зростання банківських доходів за аналізований період склало 108648 млн грн. Найбільша частка припадає на процентні доходи: 61,60% загального доходу у 2021 році, 60,71% у 2022 році та 68,20% у 2023 році. Це свідчить про те, що частка процентних доходів у 2022 році має тенденцію до зменшення на 0,89% порівняно з 2021 роком. Однак у 2023 році частка процентних доходів у загальному доході українських банків зросла на 7,50%. Загалом за аналізований період цей показник зріс на 6,60%. Комісійні доходи є другим за питомою вагою

джерелом доходів банків. Протягом аналізованого періоду (2021-2023 роки) частка комісійних доходів у загальних доходах банківської системи має протилежну тенденцію до частки процентних доходів, зменшившись з 34,04% до 21,75%, або на 12,26 відсоткових пунктів. Зменшення частки комісійних доходів свідчить про те, що банки демонструють позитивну динаміку в отриманні основного виду доходів - процентних, а отже, менше переймаються збільшенням доходів від комісійних послуг.

АТ "Приватбанк" має найбільшу частку (29,60%) від загального чистого процентного доходу банків у банківській системі України і залишається на першому місці, значно випереджаючи своїх конкурентів. Цей банк має також найбільший комісійний дохід, який заробив 596,21 млн грн комісійних доходів, або 61,41% від загального комісійного доходу українських банків станом на 1 січня 2024 року.

Об'єктом кваліфікаційного дослідження є доходи АТ "КБ «ПриватБанк" та процеси їх формування. АТ "ПриватБанк" є державним банком, який був створений як товариство з обмеженою відповідальністю "Комерційний банк "ПриватБанк" на підставі Установчого договору від 7 лютого 1992 року. Метою діяльності АТ "ПриватБанк" є здійснення банківських операцій та отримання прибутку для власного розвитку та в інтересах вкладників. Предметом діяльності банку є надання банківських та інших фінансових послуг в національній та іноземній валютах, а також інші види діяльності, передбачені законодавством.

У період 2021-2023 років тенденції розвитку АТ КБ "ПриватБанк" є наступними:

- постійне зростання доходів та витрат банку;
- серед усіх видів доходів найбільш динамічно зростають процентні та комісійні доходи;
- процентні та комісійні доходи займають найбільшу частку в структурі доходів;
- лівова частка процентних доходів припадає на кредити, надані юридичним та фізичним особам;
- комісійні доходи формуються за рахунок розрахункових операцій.

Планування доходів банку підпорядковане головній меті стратегії розвитку банку і забезпечується за допомогою низки дій розрахунку доходів на майбутній період. Основною передумовою планування доходів банку є програма визначення обсягу та складу послуг, що надаватимуться в майбутньому періоді, а також обсяг доходів, який забезпечить умови для ефективного розвитку банку в плановому періоді; масштаби діяльності банку та цінову політику банку.

Метою аналізу доходів банку на етапі попереднього планування є виявлення можливостей збільшення доходів та забезпечення підкріплення планових розрахунків необхідними інформаційними показниками.

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати про необхідність розробки концепції вдосконалення механізму формування доходів банку, який варто розглядати, як систему ідей та концепцій, що визначає принципи, цілі, завдання, методи формування доходів банку. Метою концепції вдосконалення механізму формування доходів банку є забезпечення максимізації добробуту власників та стейкхолдерів банку в поточному та майбутньому періодах при одночасному забезпеченні максимальної задоволеності юридичних та фізичних осіб послугами, що надаються банком. Ця концепція вдосконалення механізмів формування доходів банку дозволить визначення резервів збільшення доходів та зменшення витрат, підвищення прибутковості як окремих банків, так і національної банківської системи загалом.

Список використаних джерел

1. . Банківська система: навч. посібник./ О.В. Крилова, Н.В. Антипенко, Ю.П. Владика, Л.В. Волчанська. – Дніпро: Пороги, 2020. – 324 с.
2. Булюк В. В. Динаміка структурних показників доходів і витрат банків України: об'єктивна реальність чи кон'юнктурні коливання [Електронний ресурс]/ В. В. Булюк // Приазовський економічний вісник. – 2020. – Вип. 2(19). – Режим доступу : http://rev.kpu.zp.ua/journals/2020/2_19_ukr/36.pdf (дата звернення: 19.04.2024).
3. Бурковська А. В. Аналіз фінансових результатів діяльності банківської системи України / А. В. Бурковська, А. А. Кушнар'ова // Наукові праці. Економіка. – 2017. – Вип. 290. – Том 302. – С.20-26.
4. Гладких Д. Основні складові доходів і витрат українських банків / Д. Гладких // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 5 (207). – С. 22–33.
5. Гудзь Ю.Ф., Кондакова Ю.Б. Формування фінансової стійкості комерційного банку / Ю.Ф. Гудзь, Ю.Б. Кондакова // «Молодий вчений» – 2018. – № 12 (64). – С.605-609.
6. Діденко Л.В. Методичні підходи до аналізу доходів та витрат банку / Л.В. Діденко, М.О. Юзвіна // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 2. – С. 100–108.
7. Добровольська О.В. Теоретико-методичні засади управління прибутковістю комерційного банку / О.В. Добровольська, М.О. Сабадин. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 22. С. 111–114.
8. Житар М.О. Концептуальні засади удосконалення механізму управління прибутком банку / М.О. Житар // Економіка і організація управління. – 2016. – № 2 (22). – С. 188-196.

9. Зоря О. П. Методологічні засади формування інформації про доходи, витрати, фінансові результати звітних сегментів та її розкриття у фінансовій звітності банківської установи [Текст] / О. П. Зоря, М. В. Зуєва // Науково-практичний журнал Інвестиції: практика та досвід – Київ. – 2018. – № 15.– С. 29 – 32

10. Коблянська Г. Ю. Методика і організація обліку доходів і витрат комерційних банків / Г. Ю. Коблянська // Modern Economics, – 2019. – №13. – С. 130-134.

11. Конєва І.І. Формування фінансових результатів комерційних банків / І.І. Конєва, Т.І. Бублик // СХІДНА ЄВРОПА: ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ. – 2018. – Вип. 6 (17). – С.553-558.

12. Криклій О. А. Управління прибутком банку: монографія / Криклій, О. А., Маслак Н.Г. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 136 с.

13. Кудлай К. Аналіз структури доходів АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ» / К. Кудлай, О. Авраменко // Матеріали конференцій МЦНД. – Травень 2020, – С. 13-15.

14. Макаренко Ю. П. Доходи і витрати у забезпеченні прибутковості комерційних банків України [Електронний ресурс] / Ю. П. Макаренко, К. С. Мороховець // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 10. – Режим доступу : http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2016/5.pdf (дата звернення: 14.05.2024).

15. МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ 18 (МСБО 18) «Дохід 18» [Електронний ресурс] : стандарт : [Міжнародний документ від 01.01.2012р.]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text (дата звернення: 20.04.2024).

16. Офіційний сайт АТ «Комерційний банк «ПриватБанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/> (дата звернення: 12.04.2024).

17. Офіційний сайт Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 10.05.2024)

18. Письменна К. Шляхи оптимізації доходів та витрат банку / К. Письменна // Ефективна економіка. – 2012. – № 3. – С. 15–18.

19. Реверчук, С. Банківські доходи в умовах формування цифрової економіки України / С. Реверчук, О.Творидло // Scientific Collection «InterConf+». – , 2022. – №22(113). – С. 121–145.

20. Семенова К.Д. Моделювання впливу факторів клієнтського капіталу на доходи банківських установ / К.Д. Семенова // АКАДЕМІЧНИЙ ОГЛЯД. – 2020. – № 2 (53). – С.39-45.

21. Сисоєнко І.А., Карлюка Д.О. Аналіз процентних та комісійних доходів банківської установи [Електронний ресурс] // Економіка та суспільство. – 2022. – Вип.36. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1138/1096> (дата звернення: 22.04.2024).

22. Тютюнник Ю.М. Аналіз динаміки доходів, витрат та фінансових результатів банківської установи / Ю.М. Тютюнник, С.В. Тютюнник //Стратегічні пріоритети розвитку соціально-економічних систем у контексті сучасного наукового виміру: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, 27 жовтня 2023 р). Полтава: Видавництво ПП «Астрая». 2023. – С.291-296.

23. Україна. НБУ. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [Електронний ресурс] : порядок : [затверджено постановою НБУ № 17 від 27.02.2018 р.]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text> (дата звернення: 19.04.2024).

24. Україна. НБУ. Про порядок визначення банками України мінімального розміру операційного ризику [Електронний ресурс] : положення : [затверджено постановою НБУ від 24.12.2019 р.]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0156500-19#Text> (дата звернення: 29.04.2024).

25. Фатюха Н. Г., Гришунова Т. А. Основні підходи щодо визначення та класифікації доходів банківської установи / Н. Г. Фатюха, Т. А. Гришунова //

Ефективна економіка. – 2019. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7185> (дата звернення: 23.04.2024).

26. Фінансовий менеджмент у банку. навч. посібник / Т.О.Журавльова, Ю.П. Макаренко, Л.Л. Турова, А.Ю. Сірко. – Дніпро: Пороги, 2021.- 360 с.

27. Шпанковська Н.В. Удосконалення класифікації факторів впливу на результати діяльності банку із застосуванням системного підходу / Шпанковська Н.В., Труш Ю.М., Труш А.І. // Вісник НБУ. – 2011. – № 7. – С. 7-10.